

NATUR- OG
MILJØKLAGENÆVNET

Rentemestervej 8
2400 København NV
Telefon: 72 54 10 00
nmkn@nmkn.dk
www.nmkn.dk

**Natur- og Miljøklagenævnets afgørelse
af 20. februar 2013
i sagen om fredning af arealer i Svartingedalen
i Bornholms Regionskommune
(sag nr. NMK-520-00013)**

Indledning

Fredningsnævnet for Bornholm har den 1. november 2010 truffet afgørelse om fredning af arealer i Svartingedalen i Bornholms Regionskommune og om erstatning for fredningen.

Fredningssagen er rejst af Danmarks Naturfredningsforening 16. december 2009, jf. fredningsforslag af 16. december 2009 og revideret fredningsforslag af juni 2010.

Fredningen omfatter et område på ca. 37 ha. Området er med undtagelse af 0,07 ha, der ejes af Bornholms Regionskommune, ejet af syv private lodsejere.

Fredningsnævnet har fastsat erstatninger for i alt 605.745 kr.

Naturklagenævnet - nu Natur- og Miljøklagenævnet¹ - skal efterprøve fredningsnævnets afgørelse i sin helhed, da den samlede erstatning og godtgørelse i anledning af fredningen overstiger 100.000 kr., jf. dagældende § 42 i naturbeskyttelsesloven. Fredningsnævnets afgørelse er desuden påklaget af to lodsejere og af By- og Landskabsstyrelsen (nu Naturstyrelsen).

Beskrivelse af fredningsområdet

De mange sprækkedale er et dominerende træk i det bornholmske granitlandskab. Sprækkedalene fik deres endelige udformning hen imod sidste istids slutning, men deres dannelseshistorie strækker sig over meget lang tid. Sprækkedalene er forbløffende retlinjede og har ofte en længde på flere kilometer. Svartingedalen er en godt 4 km lang sprækkedal. Mod nord skæres dalen af en mindre, meget markant nord-sydgående sprækkedal kaldet Åhalsen, som med sine lodrette klippevægge synliggør sprækkedalens dannelseshistorie.

For 70-100 år siden var Svartingedalen en af Bornholms turistattraktioner. Også mange bornholmere tog på tur ud til dalen, bl.a. til den store vandreblok Jættebold, der ligger i tilknytning til Åhalsen.

---

¹ Jf. lov nr. 484 af 11. maj 2010 om ændring af lov om naturbeskyttelse, lov om miljøbeskyttelse og forskellige andre love samt lov nr. 483 af 11. maj 2010 om Natur- og Miljøklagenævnet som ændret ved lov nr. 1608 af 22. december 2010

Den hyppige anvendelse af dalen ophørte omkring midten af 1950'erne. Sidenhen er dalen groet til, så de tidligere lysåbne arealer med ene, urter og græs er afløst af skov.

Skoven fremstår med et urskovslignende præg med stor strukturæssig mangfoldighed, herunder træer af forskellig art og alder samt stående og liggende dødt ved. Bevoksningerne, der overvejende har udviklet sig frit, domineres af løvtræer såsom avnbøg, fugle-kirsebær, ask, bøg, hassel og hvidtjørn. Rødel vokser langs Baggeå og på de mest fugtige partier. Skoven i Svartingedalen er en typisk bornholmsk bondeskov, hvor ejerne hist og her har fældet for at få tømmer og brænde til eget forbrug. Skoven bærer præg af, at foryngelsen er sket naturligt. Dog ligger i tilknytning til dyrkede arealer neden for Svartingegård en nåletræsbeplantning med normansgran og nobilis. Spredt i fredningsområdet er desuden enkelte nåletræer og nåletræsklynger.

Jordbunden i dalen er muldrig og leret. Der er en frodighed af bregner og et tæppe af mosklædte sten og stammer. Eksempelvis ses levermos, cypresmos og stjernemos. I skovbunden vokser bl.a. finger-lærkespore, skov-byg, vand-karse, tidlig skovhejre og finbladet mangeløv, blå anemone og tyndakset gøgeurt. I mange af skovens lysninger er et tæt buskads af brombær, hindbær og hundehundrose. I fredningsområdet er et langstrakt eng-/moseområde, der er ved at gro til. I tilknytning hertil ligger et ca. 950 m² stort vandhul med permanent vanddække.

Baggeå løber ca. 3,4 km gennem fredningsområdet og er et naturligt vandløb, der tjener som gyde- og opvækstområde for ørreder. Der er ikke registreret fisk i den nordlige del af vandløbet, men ørredbestanden vurderes at være god i den sydlige del. Dette skyldes formentligt, at den nordlige del periodevist udtørres, hvorimod den sydlige del konstant forsynes med vand fra en kilde. Udover denne sydlige kilde findes en kilde ved Ambrosens Stenværk, hvilket kan ses på de våde klippevægge. Inden for fredningsområdet findes i tilknytning til Baggeå en række overvågnings- og faunastationer. I 2008 var åens biologiske vandkvalitet middel, jf. Dansk Vandløbs Fauna Index (DVFI).

Sydøst for Svartingegård ligger et nedlagt stenværk (Ambrosens Stenværk). Der er ikke længere råstofressourcer i fredningsområdet, men stenbruddet vidner om, at der i årenes løb er brudt en del granit og gnejs på Bornholm. Der findes i området en del stendiger, der har været brugt som markering af skel og som hegning af afgræssede arealer. Digerne synliggør tidligere tiders arealanvendelse og ejerskab og er karakterskabende landskabselementer samt vigtige levesteder og spredningskorridorer for dyr og planter.

Der er offentlig adgang til den nordlige del af fredningsområdet, som er omfattet af en ældre fredning fra 1927 (Åhalsen). En eksisterende sti forløber gennem Åhalsen og deler sig herefter i to. Den vestlige sti fører bl.a. forbi Jættebold og to andre store sten. Efter det oplyste har det været muligt at gå en mindre rundtur i det nordlige område. Ved Svartingegård er i forlængelse af markvejen en sti, der fører ind til det nedlagte stenbrud og videre ind i fredningsområdet. I den sydlige ende af fredningsområdet er en parkeringsplads ved vandværket og i forlængelse heraf en adgangsvej ind i fredningsområdet. De nævnte stier – henholdsvis i den nordlige, centrale og sydlige del af fredningsområdet - er ikke indbyrdes forbundne, og det er således i dag ikke muligt for offentligheden at vandre gennem hele dalens længde.

Fredningsområdet og baggrunden for fredningssagen er nærmere beskrevet i Danmarks Naturfredningsforenings fredningsforslag (juni 2010) som delvist gengivet i fredningsnævnets afgørelse af 1. november 2010.

Forholdet til planlægningen og de generelle beskyttelser i lovgivningen

Fredningsområdet er i regionkommuneplanen udlagt til særligt naturområde. Arealer umiddelbart op til fredningsområdet er udlagt som skovtilplantningsområde og særligt landbrugsområde.

Svartingedalen ligger i et større område, der er udlagt som vandforsyningsområde og område med særlige drikkevandsinteresser. Vandværket Bornholms Forsyning A/S er ansvarlig for to vandværksboringer i fredningens sydlige del. Der er i øjeblikket udlagt 300 m beskyttelseszoner omkring vandboringerne. Det er oplyst, at vandværksboringerne ikke i fremtiden skal anvendes til drikkevandsforsyning, og at de vil blive demonteret.

Et areal på ca. 3 ha (Åhalsen) er fredet ved deklaration tinglyst den 29. marts 1927 på matr.nr. 38a og matr.nr. 38b. Med fredningsdeklarationen er fastsat, at der stedse skal være offentlig adgang forbi Åhalsgård og videre ind i Åhalsen. Desuden er fastsat, at der ikke må brydes sten i erhvervsøjemed, samt at beplantningen på de ved deklarationen fredede arealer i alt væsentligt skal bevares uforandret i dens nuværende karakter og omfang.

Store dele af fredningsområdet er omfattet af fredskovspligt efter skovloven, og skovarealet afkaster skovbyggelinje, jf. naturbeskyttelseslovens § 17. Syd for fredningsområdet ligger et beskyttet fortidsminde, hvis beskyttelseslinje omfatter ca. 0,22 ha af fredningsområdet, jf. naturbeskyttelseslovens § 18.

Baggeå, vandhullet i engen, og eng-/mosearealer i tilknytning til Baggeå er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3. I forbindelse med fredningssagens behandling i fredningsnævnet har Bornholms Regionskommune foretaget en revurdering af vejledende § 3-registreringer. Det fremgår, at store dele af § 3-områderne kan karakteriseres som sumpskov og andre dele som højstaudesamfund. I forbindelse med revurderingen har Regionskommunen udtaget nogle engarealer af § 3-registreringen. De udtagne arealer omfatter et tilsæt kulturgræsareal på skråningen neden for Svartingegård (0,6 ha), der i mange år har været gødsket og høstet, og et areal med en nåletræsbeplantning (0,15 ha) i tilknytning til kulturgræsarealet.

Stendiger i området er omfattet af museumslovens kapitel 8a.

Fredningsområdet omfatter ikke arealer inden for internationale naturbeskyttelsesområder. Danmarks Naturfredningsforening vurderer, at fredningen kan medvirke til at sikre en gunstig bevaringsstatus i EF-habitatområde nr. 211 (Hvideodde Rev) vest for Bornholm, da forbud mod gødskning og sprøjtning i fredningsområdet på længere sigt vil bevirke, at vandkvaliteten af Baggeå forbedres til gavn for det nedstrøms vandsystem og farvandet ud for Muleby. Fredningsområdet vurderes at have potentiale for flere af de særligt beskyttede bilag IV arter, men der er ikke gennemført systematiske undersøgelser med henblik på at registrere bilag IV arter.

Fredningsnævnets behandling og afgørelse om fredning

Fredningsnævnet for Bornholm har den 28. april 2010 afholdt offentligt møde og besigtigelse af området. Fredningsnævnet har den 15. juli 2010 udsendt det reviderede fredningsforslag (juni 2010) til udtalelse hos samtlige lodsejere m.fl.

Naturstyrelsen og Bornholms Regionskommune har tilsluttet sig, at området er fredningsværdigt. Styrelsen har haft en række bemærkninger til det nærmere indhold af fredningsforslaget, herunder om afgrænsningen af fredningsområdet mod syd, om at fredningsbestemmelser om vildtfodring er unødvendige og om placering af borde og bænke ved Ambrosens Stenværk. Lodsejere har bl.a. gjort gældende, at stenværket og arealer omkring dette skal udtages af fredningen, samt at der ikke bør opstilles borde og bænke i stenværket som foreslået af sagsrejsere.

Fredningsnævnet har fundet, at Svartingedalen rummer enestående landskabelige geologiske, biologiske og kulturhistoriske diversiteter og værdier, der bør sikres varigt ved en fredning. Da det fredede område af hensyn til sikringen og oplevelsen af de nævnte diversiteter og værdier bør have en både fornøden og naturlig sammenhæng og afgrænsning, har fredningsnævnet fundet, at fredningsområdet bør afgrænses som foreslået i Danmarks Naturfredningsforenings reviderede fredningsforslag. Fredningsnævnet finder således, at området omkring det nedlagte Ambrosens Stenværk og den hertil knyttede kulturhistorie fremstår med en sådan sammenhæng med den øvrige del af sprækkedalsområdet og oplevelsen heraf, at det nedlagte stenværk og området omkring det ikke bør udtages fra en fredning. Tilsvarende finder fredningsnævnet af hensyn til en naturlig afgrænsning af fredningsområdet, at der som foreslået også bør foretages en fredning af den sydvestligste del af området.

Herefter, og da det endelige fredningsforslag har til formål at bevare nævnte værdier samt at sikre adgang til naturpleje og formidling af områdets natur- og kulturhistorie til offentligheden, finder fredningsnævnet, at forslaget bør gennemføres som nærmere bestemt. Fredningsnævnet har fundet, at publikumsfaciliteter såsom bænke og borde og større formidlingstavler mm. mest hensigtsmæssigt for oplevelsen og formidlingen så vidt muligt bør opstilles ved stiernes sammenløb neden for Ambrosens Stenværk frem for i stenværket.

Fredningen har til formål at sikre og forbedre offentlighedens adgang til arealet, at sikre og udvikle det nuværende urskovslignende skovbillede med en betydelig andel træer ældre end almindelig hugstalter og en betydelig andel dødt ved, at sikre et åbent, ureguleret og naturligt vandløb med god økologisk vandløbskvalitet og et varieret dyre- og planteliv, at sikre og forbedre engen, så den fremstår lysåben, at sikre et vandhul med høj økologisk kvalitet, naturlig vandstand samt et alsidigt og naturligt dyre- og planteliv og at sikre og forbedre dalens herlighedsværdi gennem rydning og pleje af spektakulære klippepartier, udsigter mm. (§ 1). Der er med henblik herpå bl.a. fastsat forbud mod terrænændringer, byggeri, hegning mv. (§ 3), retningslinjer for driften (§ 4), bestemmelser om naturpleje (§ 5), om adgangen til at udføre arkæologiske undersøgelser (§ 6), om jagt (§ 7) og om offentlighedens adgang og formidling (§ 8), om rydning af nåletræsbeplantning på en ejendom (§ 9) og om ophævelse af den tidligere fredning (§ 10).

Klager og synspunkter for Natur- og Miljøklagenævnet

Fredningsnævnets afgørelse er for så vidt angår fredningens indhold påklaget af én lodsejer (lb.nr. 2) og af Naturstyrelsen.

I klagen fra lb.nr. 2 gøres gældende, at det nedlagte stenbrug (Ambrosens Stenværk) skal tages ud af fredningen. Der henvises til, at inddragelse af stenværket med placering af borde og bænke nedenfor som fastsat i fredningsnævnets afgørelse dels vil medføre øget færdsel tæt forbi klagers

ejendom (Svartingegård) og dels vil være til gene for klagers egen rekreative anvendelse af stenværket.

I klagen fra Naturstyrelsen er for så vidt angår fredningens indhold anført, at fredningsnævnet har besluttet, at den fremtidige drift af arealet neden for Svartingegård kan fortsætte som hidtil, jf. § 4, og at arealet med nåletræsbeplantning kan drives som det tilgrænsende areal, når beplantningen er fjernet, jf. § 9. Som konsekvens bør der ske en ændring af bestemmelsen i § 4 om lysåbne arealer, hvorefter der ikke må foretages gødskning eller jordbearbejdning og ikke må anvendes sprøjtegifte eller andre former for gift.

Klagerne fra lb.nr. 2, lb.nr. 5 og Naturstyrelsen angår i øvrigt fredningsnævnets fastsættelse af fredningerstatning, der behandles i Natur- og Miljøklagenævnets afgørelse om erstatning i anledning af fredningen af Svartingedalen.

Bemærkninger til klagerne

Ambrosens Stenværk og placering af borde og bænke

Danmarks Naturfredningsforening bemærker, at Ambrosens Stenværk fremstår som en naturlig del af fredningsområdet, og at det desuden er et godt udgangspunkt for formidling af sprækkedalens landskabshistorie og kulturhistorie. Ambrosens Stenværk bør derfor være en del af fredningen, og området bør fortsat være tilgængeligt for offentligheden. *Naturstyrelsen* er af den opfattelse, at der også før fredningen har været mulighed for offentligheden for at gå eller cykle fra Kirkedalsvej forbi Svartingegård til det nedlagte stenbrud, og at stenbruddet har kunnet besøges som et udyrket areal i henhold til naturbeskyttelseslovens almindelige regler om offentlig adgang. Det er styrelsens vurdering, at der med fredningsnævnets afgørelse om placering af borde og bænke neden for stenbruddet er fundet en god afvejning mellem den private brug af området og offentlighedens interesse, hvor publikum kan passere forbi og se stenbruddet, mens ophold kan ske ved borde og bænke neden for stenbruddet. *Bornholms Regionskommune* vurderer fortsat, at det vil være en god idé at inkludere stenbruddet i det fredede område, da det er et væsentligt "highlight" på turen gennem dalen. Ved at etablere borde og bænke til publikum ved moseområdet neden for stenbruddet vurderes det, at generne for ejerne vil blive minimale.

Drift af arealer ved Svartingegård

Danmarks Naturfredningsforening er enig i, at det bør tydeliggøres, at den hidtidige drift kan fortsætte. Gødskning, sprøjtning og jordbearbejdning vil fortsat være muligt på disse arealer. *Danmarks Naturfredningsforening* ser gerne, at forbuddet mod tilplantning på disse arealer præciseres til et forbud mod flerårige udsigtshæmmende afgrøder. Intentionen er, at den skønne udsigt skal bevares, og af den grund bør arealerne fastholdes som et åbent areal, hvilket er uforeneligt med bestemmelsen om, at arealet fremover kan udvikle sig til løvskov. *Naturstyrelsen* er af den opfattelse, at arealet kan drives som hidtil med gødskning og sprøjtning, og at der alene skal ydes erstatning for et forbud mod udsigtshæmmende afgrøder. Om nåletræsbevoksningen bemærkes, at styrelsen har foreslået fredningsnævnet, at beplantningen kan blive stående til omdrift. Styrelsen fastholder synspunktet om, at beplantningen kan blive stående til omdrift, eller så længe ejer ønsker det, men at arealet herefter ikke kan genplantes med nåletræer. *Bornholms Regionskommune* er enig i, at marken neden for Svartingegård kan drives som hidtil, og at granbeplantningen efter afdrift kan drives på samme måde. Området bør præciseres på fredningskortet. For så vidt angår forbuddet mod brug af pesticider i fredningsområdet i øvrigt bemærker kommunen, at det bør være muligt at bekæmpe invasive arter med plantegifte, hvis det skønnes nødvendigt.

Natur- og Miljøklagenævnets bemærkninger og afgørelse

I sagens behandling, herunder besigtigelse og offentligt tilgængeligt møde den 15. september 2011, har deltaget 9 af nævnets 10 medlemmer: Anne-Marie Rasmussen (formand), Ole Pilgaard Andersen, Martin Glerup, Leif Hermann, Per Larsen, Poul Søgaard, Peter Thyssen, Jens Vibjerg og Henrik Waaben.

Et enigt Natur- og Miljøklagenævn udtaler:

Natur- og Miljøklagenævnet finder, at fredningen skal gennemføres med en afgrænsning som fastsat af fredningsnævnet. Nævnet kan således tilslutte sig fredningsnævnets vurdering af, at det nedlagte Ambrosens Stenværk har en væsentlig sammenhæng med den øvrige del af sprækkedalsområdet og oplevelsen heraf. Det af lodsejer anførte kan på den baggrund ikke føre til, at stenværket bør udgå af fredningen. Nævnet finder dog, at fredningen ikke bør give mulighed for at placere borde og bænke for offentligheden på arealer neden for stenværket. I den sammenhæng bemærkes også, at Danmarks Naturfredningsforening, Naturstyrelsen og Bornholms Regionskommune på besigtigelsen og det efterfølgende offentlige møde har tilsluttet sig, at bestemmelsen om placering af borde og bænke opgives. Endelig bemærker nævnet, at det i fredningsbestemmelserne bør præciseres, at pleje af fredningsområdet også skal omfatte en hel eller delvis blotlægning af stenværkets klippevægge.

Nævnet finder, at det bør præciseres, at hegning skal etableres, således at der kan skaffes adgang til hegnede arealer med lette skovningsmaskiner. Formuleringen "der ikke efterlader varige spor i landskabet" udgår.

Nævnet finder, at afdrivning af nåletræsbeplantningen på matr.nr. 57 Rutsker kan udskydes, således at nåletræsbeplantningen skal fjernes senest 15 år fra fredningens endelige gennemførelse.

Nævnet finder ikke, at der er grundlag for at opretholde et forbud mod udsætning af vildt i fredningsområdet. I den sammenhæng bemærkes også, at bl.a. Naturstyrelsen på besigtigelsen og det efterfølgende offentlige møde tilkendegav, at styrelsen ikke fandt et sådant forbud fornødent.

Nævnet er enig i, at stier skal fastholdes og anlægges i princippet som angivet på fredningskortet. I øvrigt bemærkes, at offentlighedens adgang i området sker efter naturbeskyttelseslovens almindelige regler, herunder også de almindelige regler om lukning for offentlighedens adgang i forbindelse med jagt.

Nævnet finder ikke, at der i fredningen bør være en bestemmelse om, at plejeplanen skal revideres efter behov, såfremt plejemyndighed, lodsejere, Danmarks Naturfredningsforening eller Friluftsrådet måtte stille velbegrundet forslag herom. Det påhviler Bornholm Regionskommune som plejemyndighed at tage stilling til, om og hvornår en plejeplan skal revideres og i givet fald at udarbejde en revideret plejeplan efter reglerne herom.

I øvrigt foretages på baggrund af bl.a. besigtigelsen og det offentlige møde enkelte ændringer og præciseringer af fredningsbestemmelserne, herunder for så vidt angår driften af arealer neden for Svartingegård.

Idet fredningsnævnets afgørelse af 1. november 2010 ophæves, fastsættes i overensstemmelse med nævnets beslutninger følgende fredningsbestemmelser for fredningsområdet, der er vist på det medfølgende fredningskort. Fredningen omfatter helt eller delvist de på vedhæftede matrikelfortegnelse anførte ejendomme:

§ 1. Fredningens formål

Fredningen har til formål

- at sikre og forbedre offentlighedens adgang til arealerne,
- at sikre og udvikle det nuværende urskovslignende skovbillede,
- at medvirke til at sikre arealerne, herunder vandløb, vandhul og lysåbne arealer, som levesteder for et varieret dyre- og planteliv, og
- at sikre og forbedre dalens natur- og herlighedsværdi gennem rydning og pleje, herunder rydning af spektakulære klippepartier, udsigter m.m.

§ 2. Fredningsområdet

Fredningsområdet afgrænses som vist på kortbilag 1.

§ 3. Tilstandsændringer, bebyggelse, hegning mv.

Det fredede område skal bevares i sin nuværende tilstand og må kun ændres, hvis det er påbudt eller tilladt i de følgende bestemmelser eller tillades i en plejeplan udarbejdet i medfør af § 10. Der må bl.a. ikke foretages terrænændringer, herunder råstofindvinding, og der må ikke deponeres eller smides affald. Der må ikke opføres bebyggelse, etableres anlæg eller hegnes, jf. dog stk. 2-4.

Stk. 2. Der kan opføres læ- og foderhuse, der er nødvendige for græssende dyr. Husene skal opføres i naturmaterialer og kræver fredningsnævnets forudgående godkendelse af placering, størrelse og udformning.

Stk. 3. Der kan hegnes omkring arealer, der ønskes afgræsset. Der må alene anvendes almindelige landbrugshegn til husdyrbrug (trådhegn). Eventuel hegning skal etableres med låger, led, stenter eller lignende, der muliggør offentlig adgang til de hegnede arealer. Hegn skal desuden etableres således, at der kan skaffes adgang til arealerne med lette skovningsmaskiner.

Stk. 4. Placering af læ- og foderhuse samt hegn skal beskrives nærmere i en plejeplan, jf. § 10. Læ- og foderhuse eller hegn, der ikke anvendes i en længere årrække, skal fjernes fra området.

Stk. 5. Der må ikke foretages drikkevandsindvinding. Tekniske installationer i tilknytning til tidligere vandboringer skal fjernes i forbindelse med nedlukningen af boringerne. Nydræning må ikke finde sted. Dette er dog ikke til hinder for, at der sker vedligeholdelse af eksisterende dræn.

§ 4. Generelle retningslinjer for driften mv.

Der må ikke foretages gødskning eller jordbearbejdning, og der må ikke anvendes sprøjtegifte eller andre former for gift, jf. dog § 6 om arealer neden for Svartingegård. Der kan efter fredningsnævnets forudgående godkendelse anvendes plantegift til bekæmpelse af invasive arter, hvis det skønnes nødvendigt.

Stk. 2. Der må ikke etableres ny beplantning med træer, buske eller læhegn.

Stk. 3. Fredningsområdet skal snarest muligt efter fredningens endelige gennemførelse og senest som led i førstegangsplejen, jf. § 10, stk. 2, ryddes for byggeaffald, bildæk mv.

§ 5. Retningslinjer for drift mv. af de forskellige arealer og naturtyper

Skoven, som vist på kortbilag 1, skal have et vedvarende skovdække, altovervejende med hjemmehørende løvtræer og buske. Foryngelsen af skoven skal ske ved selvforryngelse, og skovdrift skal ske ved plukhugst. Gamle udgåede træer og stubbe må ikke fjernes.

Stk. 2. Lysåbne arealer

Lysåbne arealer skal holdes i vedvarende græs gennem græsning eller høslæt. Eksisterende træer og buske skal fjernes ved rydning, jf. § 10, stk. 2. Dog skal forekomster af ene bibeholdes.

Stk. 3. Udsigtskiler og markante klippepartier

Den landskabelige oplevelse af området ved Jættebold og klippepartier i Ambrosens Stenværk skal fremhæves ved at foretage rydning af krat og opvækst. Rydningen skal beskrives i og gennemføres på baggrund af en plejeplan, jf. § 10, stk. 2.

Stk. 4. Baggeå

Der må ikke ske rørlægning, etableres faunaspærringer eller anden regulering af vandløbet.

Vandløbets vedligeholdelse skal være i harmoni med vandets naturlige strømningsmønster. En eventuel vedligeholdelse skal være miljøvenlig, udføres skånsomt og altid være manuel – eksempelvis med le eller håndbåret motorredskab. Grøden skal skæres én gang årligt i perioden 1.8 – 30.9. Afskåret grøde skal varsomt fjernes fra vandløbet og dets brinker. Efter grødeskæringen skal der fortsat være grødeøer og vegetation langs brinkerne.

Der må ikke ske afgravning eller beskadigelse af vandløbets brinker og sider, opgravning af materiale, herunder uddybning af vandløbets oprindelige leje samt bundoprensning. Eventuelle lokale sand- og mudderaflejringer kan fjernes i perioden 1.5 – 30.09, såfremt det vurderes nødvendigt af plejemyndigheden. Aflejringerne må ikke efterlades på vandløbets brinker, og sten og grus skal efterlades i uforstyrret leje.

Der må ikke foretages slåning af vegetation på vandløbets bredder og skråninger. Dog kan plejemyndigheden bekæmpe invasive arter ved hyppig slåning.

Eksisterende bevoksninger af træer og buske langs vandløbet skal bibeholdes, og dødt ved i og ved vandløbet må ikke fjernes. Plejemyndigheden kan dog foretage udtynding af vedplanterne.

Stk. 5. Vandhullet

Vandhullets nærmeste omgivelser skal holdes lysåbne. Der må ikke ske afvanding og opfyldning af vandhullet. Ved eventuel oprensning af vandhullet skal den næringsrige sumpvegetation og det næringsrige slam fjernes fra området. Sådanne eventuelle tiltag skal beskrives nærmere i en plejeplan, jf. § 10.

§ 6. Særbestemmelse for dele af matr.nr. 57 Rutsker

Driften af arealet på skråningen neden for Svartingegård som vist på fredningskortet, jf. kortbilag 1, kan fortsætte som hidtil, herunder også gødskes og sprøjtes, dog således at arealet ikke må tilplantes med udsigtshæmmende afgrøder eller beplantning. Arealet må herunder ikke beplantes med nåletræer.

Stk. 2. Nåletræsbeplantningen som vist på fredningskortet, jf. kortbilag 1, skal fjernes senest 15 år efter fredningens endelige gennemførelse. Herefter kan arealet drives som det tilgrænsende areal neden for Svartingegård, jf. stk. 1.

§ 7. Arkæologiske undersøgelser

Fredningen er ikke til hinder for, at der foretages arkæologiske undersøgelser i området. Undersøgelsen skal ledes af uddannede arkæologer ansat ved et statsanerkendt museum. Arkæologiske undersøgelser skal godkendes af fredningsnævnet efter høring af Kulturstyrelsen og de relevante lodsejere.

Stk. 2. Metaldektorer og andet udstyr, herunder jordradarer, må kun anvendes i forbindelse med arkæologiske undersøgelser efter stk. 1.

§ 8. jagt

Fredningen er ikke til hinder for jagt i området. Ejer kan på dage, hvor der holdes jagt, forbyde offentlighedens adgang efter de almindelige regler i naturbeskyttelsesloven, jf. § 9, stk. 2. Der kan i plejeplanen fastsættes nærmere bestemmelser om tilskudsfordring.

§ 9. Offentlighedens adgang og formidling

Til offentlighedens adgang skal plejemyndigheden etablere en parkeringsplads (10 x 40 meter) ved Åhalsegård samt etablere en trampesti i princippet som vist på fredningskortet, jf. kortbilag 1. Parkeringsplads og stier skal etableres ved et minimum af terrænændringer. Stier må ikke befæstes. Dog kan der på særligt fugtige steder udlægges naturlige materialer til at sikre stierne.

Stk. 2. Offentligheden har adgang til området, herunder til de etablerede trampestier, efter de almindelige regler i naturbeskyttelsesloven.

Stk. 3. Plejemyndigheden kan placere formidlingsskilte og etablere simple broer i fredningsområdet.

§ 10. Naturpleje mv.

Pleje sker på baggrund af plejeplaner efter de til enhver tid gældende regler herom, jf. for tiden bekendtgørelse nr. 1604 af 20. november 2006 om pleje af fredede arealer og om tilsyn. Plejemyn-

digheden – dvs. Bornholms Regionskommune - skal udarbejde en plejeplan for hele fredningsområdet.

Stk. 2. Første plejeplan skal foreligge senest 2 år efter fredningens endelige gennemførelse, og skal gælde for mindst 5 år. Første plejeplan skal bl.a. indeholde retningslinjer for rydning af byggeaffald og bildæk mv., i det omfang dette ikke er sket tidligere, jf. § 4, stk. 3, for rydning af træer og buske på lysåbne arealer, jf. § 5, stk. 2, og for rydning af krat og opvækst ved Jættebold og Ambrosens Stenværk, jf. § 5, stk. 3.

Stk. 3. Plejeplanen skal forhandles med og tilsendes berørte lodsejere, Danmarks Naturfredningsforening og Friluftsrådet. Såfremt der er uenighed mellem disse parter, træffer fredningsnævnet afgørelse i sagen.

Stk. 4. Fredningen er ikke til hinder for naturgenopretning, der fremmer fredningens formål. Fredningen er eksempelvis ikke til hinder for, at der for at fremme et naturligt fiskeliv i Baggeåen etableres gydebanks for fisk, strømlæ, skjul og levesteder for fisk og smådyr. Naturgenopretningstiltag skal godkendes af fredningsnævnet og beskrives nærmere i en plejeplan.

§ 11 Dispensation

Fredningsnævnet kan i overensstemmelse med naturbeskyttelseslovens § 50 meddele dispensation fra fredningsbestemmelserne, såfremt det ansøgte ikke vil stride mod fredningens formål.

§ 12 Ophævelse af tidligere fredning

Tidligere fredningsdeklaration tinglyst den 29. marts 1927 på matr.nr. 38 a og 39 a Rutsker ophæves.

På Naturklagenævnets vegne

Lars Busck
Fredningskonsulent

Nævnets afgørelse er endelig og kan ikke indbringes for anden administrativ myndighed, jf. § 17 i lov om Natur- og Miljøklagenævnet. Eventuel retssag til prøvelse af afgørelsen skal være anlagt inden 6 måneder, jf. naturbeskyttelseslovens § 88, stk. 1.

Fortegnelse
over ejendomme, der helt eller delvis er omfattet af
Natur- og Miljøklagenævnets afgørelse af 20. februar 2013 om
fredning af arealer i Svartingedalen i Bornholms Regionskommune
(J.nr.: NMK-520-00013)

Rutsker

Matr.nr. 38 a, 38 b, 39 a og 57

Klemensker

65 d, 74 c, 74 n, 76 a og 77 n